

บทที่ ๕

บทสรุป

ตามที่ได้เคยกล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษา ภูมิปัญญาไทย : โดยศึกษาเชิงวิเคราะห์จากนิทาน เรื่อง *ศรีธนญชัย* โดยมุ่งเน้นศึกษาในแง่ของการใช้ปฏิภาณไหวพริบเชิง *แฟล-ละชิ* ตามกรอบความคิดของตรรกวิทยาเป็นประเด็นหลัก ส่วนประเด็นอื่น ๆ จะศึกษาเป็นเพียงส่วนประกอบเท่าที่จำเป็นเพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจประเด็นแรกได้กระจ่างแจ้งยิ่งขึ้นเท่านั้น ในการศึกษานิทานเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ที่ฉบับตำนานที่เล่าขานกันและมีเอกสารเผยแพร่เป็นภาษาไทยแล้วเป็นหลัก ส่วนวิธีวิจัยกระทำโดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารเท่าที่มีอยู่ ทั้งที่พิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่มหนังสือ, ที่จารลงในใบลานเป็นอักษรตัวธรรม, งานวิจัย, เทปโทรทัศน์ รวมทั้งสอบถามเพิ่มเติมจากผู้รู้เป็นส่วนประกอบ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจการใช้ปฏิภาณไหวพริบเชิง *แฟล-ละชิ* ตามกรอบความคิดของตรรกวิทยาเป็นหลัก และวิเคราะห์ในประเด็นอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ

จากการศึกษามาตั้งแต่ต้น พอนำมาสรุปลงเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. นิทานประเภทเดียวกับเรื่อง *ศรีธนญชัย* ที่เล่าขานกันในประเทศแถบอุษาคเนย์ : จากการศึกษ พบว่า นิทานมุขตลกในลักษณะของการใช้ปฏิภาณไหวพริบแบบฉลาดแกมโกง (Trickster tale) หรือการใช้สติปัญญาในทางลบ (negative wit) แบบนี้ มิใช่มีเล่าขานกันเฉพาะในหมู่คนไทยเท่านั้น แต่จะมีเล่าขานกันในทุกชาติทุกภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศแถบอุษาคเนย์ (Southeast Asia) พบว่ามีเล่าขานกันในหลายประเทศ ในแต่ละประเทศต่างก็มีฉบับตำนาน (version) ที่เป็นของตนเอง เช่น ของประเทศเวียดนาม และกัมพูชา มีชื่อเรียกว่า “*ธนัญชัย*” หรือ “*ทมเมญชย*” (Tmégne Tiei), ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีชื่อเรียกว่า “*เชียงเมียง*”, ของประเทศอินโดนีเซีย, มาเลเซีย และสิงคโปร์ มีชื่อเรียกว่า “*อาบูนาวัส*” (Abu Nawas) และของประเทศฟิลิปปินส์ มีชื่อเรียกว่า “*ฮวนปูซง*” (Juan Pusong) เป็นต้น แต่จนกระทั่งถึงขณะนี้ก็ยังไม่มียุทธคดีใด ๆ พิสูจน์ยืนยันให้เป็นที่แน่ชัดได้ว่าแต่ละฉบับตำนานเหล่านี้ต่างก็รับอิทธิพลทางความคิดต่อกัน หรือต่างฝ่ายต่างคิดแล้วบังเอิญมีเนื้อหา

สารสอดคล้องกัน แต่ถ้าจะให้สันนิษฐานก็อาจเป็นไปได้ทั้งสองทาง คือ ทั้งรับอิทธิพลต่อกัน และต่างฝ่ายต่างก็คิด และบังเอิญมีลักษณะและวิธีคิดแบบเดียวกัน จึงมีเค้าโครงเรื่องและมุขตลกคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาลงลึกในรายละเอียด จะพบว่าฉบับตำนานของเวียคนาม, กัมพูชา และลาว มีเค้าโครงเรื่องและมุขตลกสอดคล้องระหว่างกัน และต่างก็มีลักษณะสอดคล้องกับฉบับตำนานของไทย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ฉบับตำนานของอินโดนีเซีย, มาเลเซีย, สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์ จะมีเค้าโครงเรื่องและมุขตลกที่มีลักษณะแตกต่างจากฉบับตำนานของไทยค่อนข้างชัดเจน

๒. ประวัติความเป็นมาของการเล่านิทานเรื่องศรีธนญชัย : จากการศึกษา พบว่า ยังมีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่านิทานเรื่องศรีธนญชัย เริ่มเล่าขานกันครั้งแรกตั้งแต่เมื่อใด แต่มีหลักฐานหลายอย่างชวนให้สันนิษฐานว่าน่าจะมีการเล่าขานกันครั้งแรกในสมัยอยุธยา แล้วเล่าสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ จนกลายเป็นที่รู้จักและนิยมกันอย่างแพร่หลายทั้งในหมู่ชนชั้นพระราชาจนกระทั่งถึงยากจน กล่าวได้ว่าคงไม่มีใครที่จะไม่เคยได้ยินชื่อเสียงเรียงนามของศรีธนญชัย และด้วยเหตุที่แต่เดิมมานิทานเรื่องนี้เป็น “วรรณกรรมมุขปาฐะ” (Oral Literature) ที่เล่าสู่กันฟังด้วยปากต่อปาก จึงได้รับการต่อเติมเสริมแต่งให้วิจิตรพิสดารออกไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของผู้เล่า, ภูมิปัญญาของผู้ฟัง และสภาพแวดล้อมประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเล่านิทานในครั้งนั้น ๆ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้นิทานเรื่องนี้แตกแขนงออกไปมากมายหลายตำนาน มีทั้งตำนานที่เล่าขานกันในภาคกลาง, ภาคเหนือ, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตำนานที่เล่าขานกันในภาคใต้ และแต่ละตำนานเหล่านี้อาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปบ้างตามเงื่อนไขปัจจัยที่กล่าวข้างต้น แต่ทว่าโดยสาระและเค้าโครงเรื่องหลัก ๆ แล้วทุกตำนานยังคงรักษาเอกลักษณ์เดิมไว้อย่างคงเส้นคงวา คือ ตัวเอกของเรื่องเป็นคนฉลาดหรือคนเจ้าปัญญา แต่จัดอยู่ในประเภทฉลาดแกมโกง หรือใช้สติปัญญาไปในทางลบเพียงเพื่อตนเองเป็นฝ่ายได้เปรียบอยู่เสมอ

ครั้นอยู่ต่อมาประมาณช่วงปี พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๘๖๘ - ๑๙๑๐) ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการตั้งโรงพิมพ์ “หมอสมิธ” ขึ้นในประเทศไทย และได้มีการจัดพิมพ์วรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งวรรณกรรมเรื่องศรีธนญชัยลงเป็น “วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร” (Literary Literature) นอกจากนี้บางตำนานของบางภาคยังถูกจารลงในใบลานเป็นอักษรตัวธรรม ตำนานต่างๆเท่าที่มีการบันทึกไว้มีทั้งฉบับตำนาน

ร้อยแก้ว, สำนวนกลอน, สำนวนกาพย์และลิลิต ครั้นอยู่ต่อมาอีกในสมัยปัจจุบัน ฉบับสำนวนต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการพิมพ์เผยแพร่มากมายหลายครั้ง จากหลายสำนักพิมพ์ บางสำนวนจัดพิมพ์โดยมีภาพประกอบ บางสำนวนเคยถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ และอีกบางสำนวนเคยถูกนำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ เป็นต้น

๓. ภาพลักษณ์ของศรีธนญชัย : จากการศึกษามาแต่ต้น พบว่าถ้าจะคัดสรรเพื่อหา คำสำคัญ (Main words) สักชุดหนึ่ง เพื่อนำมาใช้อธิบายบุคลิกลักษณะของศรีธนญชัย ประการแรก เขาควรจะได้รับขนานนามว่าเป็น “คนเจ้าปัญญา” แต่ชอบใช้ปัญญาไปในลักษณะของ “คนฉลาดแกมโกง” คือ ใช้ไปในทางพลิกพลิ้วเพื่อเอาตัวรอดได้ทุกสถานการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเขาเป็น “คนที่มีปฏิภาณไหวพริบ” ที่รู้หลบเป็นปีกรู้หลีกเป็นหางได้อย่างยอดเยี่ยม แต่ก็ชอบใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะที่สวนทางกับคุณธรรมเสมอ จนดูเหมือนว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะนี้ได้กลายเป็นปรัชญาชีวิตของศรีธนญชัยเลยทีเดียว ดังที่เขามักจะรำพึงกับตัวเองเสมอว่า “มีปัญญาอยู่กับตัวกลัวอะไร” และด้วยเหตุที่เขายึดปรัชญาชีวิตแบบนี้ จึงทำให้เขามองเห็นชีวิตผู้อื่นเป็นเพียง “เครื่องมือ” หรือ “สนาม” สำหรับใช้เป็นที่ประลองภูมิปัญญาของเขาเท่านั้น ในสายตาของศรีธนญชัยจึงถือว่าชีวิตผู้อื่นหามีคุณค่าในตัวเองแต่อย่างใดไม่ นี่ก็เป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สรุปได้ว่าแม้ศรีธนญชัยจะเป็น “คนเก่ง” แต่หาเป็น “คนดี” ไม่ อยากรู้ก็ตามเมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว พอสรุปได้อีกประการหนึ่งว่า ศรีธนญชัยเป็นคนประเภท “ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน” คือ ทำชั่วก่อน แล้วหาโอกาสทำดีลบล้าง แล้วกลับมาทำชั่วอีก แล้วก็ทำดีอีก ฯลฯ และการทำดีแต่ละครั้งมิใช่ทำดีเพื่อความดี แต่ทำดีเพื่อเป็นการไถ่โทษ หวังผลตอบแทนเท่านั้นเอง

ส่วนคำอื่น ๆ ที่สำคัญรองลงมา แต่ก็ช่วยเสริมให้เข้าใจภาพลักษณ์หรือธาตุแท้ของศรีธนญชัยได้กระจ่างแจ้งยิ่งขึ้น เช่น คำว่าเป็น คนเจ้าเล่ห์, เจ้าเลียด, เจ้าแค้น, ขี้อิจฉา, ชอบข่มเหงรังแกและเอาเปรียบผู้อื่น บางครั้งนอกจากจะข่มเหงรังแกผู้ที่อยู่ในฐานะเหนือกว่า เช่น การกระทำต่อท้าวเจษฎาแล้ว เขายังข่มเหงรังแกผู้ที่อยู่ในฐานะเสมอกัน เช่น การกระทำต่อเสนาข้าเฝ้าทั้งหลาย และที่เลวร้ายยิ่งกว่านั้น เขากระทำต่อผู้ที่อยู่ในฐานะทางสังคมต่ำด้อยกว่าอีกนับครั้งไม่ถ้วน หรือแม้แต่พระสงฆ์องค์เจ้าก็ไม่รอดพ้นจากการถูกทิ่มแทงด้วย “คมแห่งปัญญา” ของเขาไปได้

คำที่สามารถใช้อธิบายลักษณะของศรีธรรณชัชยที่ตำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การแก่งัดความถ้อยคำสำนวนแบบ “ตรงตรง” เพื่อต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่า ใครก็ตามที่ใช้ภาษาบกร่องไม่รัดกุมแล้วละก็จะถูกเขานำไปใช้ “ศอกกลับ” จนหน้าแตกและเจ็บปวดกลับไปทุกราย นอกจากนี้ศรีธรรณชัชยยังเป็นคน อวดคือ, อือคือ, หลงตนเอง (Self centered) และยึดมั่นในอัตตาแห่งตนขนาดหนัก ทั้งนี้เพราะเขาถือว่าเมื่อเทียบชั้นทางปัญญากันแล้ว คงไม่มีใครหาญสู้เขาได้ และจากการหลงตนเองขนาดหนักนี้เอง ครั้นเมื่อต้องเสียน้องที่กลับชาติมาเกิด เขาจึงไม่อาจยอมรับความพ่ายแพ้กันได้ จนถึงกับต้องกระอักออกมาเป็นเลือด และนำไปสู่การเสียชีวิตก่อนวัยอันควร

นอกจากเป็นคนเจ้าปัญญาและมีปฏิภาณไหวพริบแล้ว ศรีธรรณชัชยยังมีลักษณะเด่นที่เป็นส่วนควบอีกอย่างหนึ่ง คือ “ความเป็นคนช่างสังเกต” รู้จักใช้สติปัญญาสังเกตสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติที่คนอื่นมองข้ามหรือไม่ทันสังเกต แต่แทนที่จะนำเอาความช่างสังเกตนั้นไปใช้ในทางสร้างสรรค์ เขากลับนำมาใช้ในทางทำลาย คือ ทำให้คนอื่นเสียหน้า หรือเกิดความรู้สึกที่ “ตนเองเป็นคนไม่เอาไหน” เช่น เขาชี้ให้เห็นว่าคนอื่นไม่รู้จักสังเกตความแตกต่างระหว่าง “ต้นตาล” กับ “ปลายตาล” จากตำแหน่งที่ยืนมอง, ชี้ให้เห็นว่าไม่รู้จักสังเกตความไม่สมดุลระหว่างขนาด “ตัว” กับ “ตา” ของช้าง หรือแม้แต่ชี้ให้เห็นว่าท้าวเจษฎาไม่รู้จักคิดกรณีที่นายวิเศษใช้มือล้างก้นของตนเองทุกวัน แต่ยังได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ปรุงอาหารเสวยทุกวัน โดยที่ไม่รู้สึกสะอิดสะเอียนแต่อย่างใด แต่ครั้งใช้มือข้างเดียวกันนั้นชำระก้นให้ท้าวเจษฎาเพียงครั้งเดียว กลับทรงรู้สึกสะอิดสะเอียนจนถึงขั้นต้องปลดนายวิเศษออกจากตำแหน่งเป็นคั้น

๔. วัตถุประสงค์ของการใช้ปฏิภาณไหวพริบของศรีธรรณชัชย : จากการศึกษาข้อมูลรอบคอบ พบว่า โดยวัตถุประสงค์หลักของนิทานเรื่องนี้ ต้องการจะพิสูจน์ให้เห็นว่า “ปัญญา” เหนือกว่า “อำนาจ” (คือ ปัญญาของศรีธรรณชัชย ในฐานะตัวแทนฝ่ายชาวบ้าน เหนือกว่าอำนาจของท้าวเจษฎาในฐานะตัวแทนฝ่ายปกครอง) ส่วนวัตถุประสงค์อื่น ๆ ก็เพื่อความบันเทิงหยรรษาและเพื่อเป็นเครื่องประเทืองปัญญา แต่ถ้าจะนำเอาการใช้ปฏิภาณไหวพริบทั้งหมดของศรีธรรณชัชยมาแตกแยกย่อย จะได้ว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบแต่ละครั้งจะต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์หนึ่งวัตถุประสงค์ใดหรือหลายวัตถุประสงค์ประกอบกันใน ๖ ประการต่อไปนี้ คือ (๑) ใช้เพื่อเอาตัวรอดเมื่อถึงคราวคับขัน เช่น ใช้เพื่อเอาตัวรอดจากการถูกล้างลงโทษประหาร

ประหารชีวิต, ถูกเนรเทศให้ไปอยู่เกาะกลางทะเล หรือคนที่ถูกแก้งาคาดโทษจากท้าวเจษฎาว่า ถ้าไม่สามารถแก้ปัญหารื่องหนึ่งเรื่องใดได้สำเร็จ ก็จะต้องถูกลงโทษประหารชีวิต เป็นต้น พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะนี้มีอยู่ ทั้งโดยตัวของมันเอง และ/หรือมีอยู่โดยเหลือม ๆ กับวัตถุประสงค์อื่นราว ๑๑ ครั้ง คิดเป็นประมาณร้อยละ ๑๗.๔๖, (๒) ใช้เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเอาชนะในการต่อสู้แข่งขันหรือการพนันขันต่อ ไม่ว่าจะ เป็นกับท้าวเจษฎา ชาวต่างชาติ หรือชาวไทยด้วยกันเอง พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบใน ลักษณะนี้มีอยู่ทั้งโดยตัวของมันเองและ/หรือมีอยู่โดยเหลือม ๆ กับวัตถุประสงค์อื่นราว ๑๓ ครั้ง คิดเป็นประมาณร้อยละ ๒๐.๖๓, (๓) ใช้เพื่อเอาเปรียบ ช่มเหง รังแกผู้อื่น ไม่ว่าจะ เป็น การกระทำแกนน้อง แม่ค้าขายขนม หมิงชราที่กำลังเป็นลม รวมทั้งพวกเสนาข้าฝ้าและชาวบ้านทั่วไป เป็นต้น พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะนี้มีอยู่ทั้งโดยตัวของมันเองและ/หรือมี อยู่โดยเหลือม ๆ กับวัตถุประสงค์อื่นราว ๗ ครั้ง คิดเป็นประมาณร้อยละ ๑๑.๑๑, (๔) ใช้ เพื่อแก้แค้นหรือกระทำตอบต่อผู้ที่กระทำเขาก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการกระทำตอบท้าว เจษฎาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รองลงมาก็กระทำต่อหลวงนายศรี (ลูกแม่ค้าขายขนม) ผู้ที่คอย จ้องจะลงโทษเขาอยู่ตลอดเวลา หรือแม้แต่กระทำต่อนายด่านที่หลอกเชิญให้เขาไปรับประทาน อาหารตามใจชอบ เป็นต้น พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะนี้มีอยู่ทั้งโดยตัวของมันเอง และ/หรือมีอยู่โดยเหลือม ๆ กับวัตถุประสงค์อื่นราว ๑๑ ครั้ง คิดเป็นประมาณร้อยละ ๑๗.๔๖, (๕) ใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน ไม่ว่าจะใช้เพื่อแสวงหาที่ดินเพียงเนื้อที่เท่า แมวคินคาบ หลอกจ่ายค่าสินสอดแต่งเมียด้วยเงินร้อยหาบและทองพันชั่ง หรือแม้แต่หลอกให้ ท้าวเจษฎาได้เมืองคินด้วยเงิน “สี่บาท” เป็นต้น พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะนี้มีอยู่ ทั้งโดยตัวของมันเองและ/หรือมีอยู่โดยเหลือม ๆ กับวัตถุประสงค์อื่นราว ๕ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๘ และ (๖) ใช้เพื่อแก้งอวคภูมิจัญญาของตนว่าเหนือกว่าผู้อื่น ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะ ของแสวงหา “การไต่หน้า” ที่ตั้งอยู่บนความรู้สึก “เสียหน้าและอับอาย” ของผู้อื่น โดยเฉพาะ อย่างยิ่งความเสียหน้าของท้าวเจษฎา ทั้งนี้เพื่อต้องการจะพิสูจน์ให้เห็นว่า ปัญญา ของเขา เหนือ กว่า อำนาจ ของท้าวเจษฎา พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบในลักษณะนี้มีอยู่ทั้งโดยตัวของมัน เองและ/หรือมีอยู่โดยเหลือม ๆ กับวัตถุประสงค์อื่นราว ๑๓ ครั้ง คิดเป็นประมาณร้อยละ ๒๐.๖๓

จากสัดส่วนของวัตถุประสงค์ในการใช้ปฏิภาณไหวพริบตามที่ยกมาเปรียบเทียบให้ดู ทั้ง ๖ ด้าน เป็นการสะท้อนให้เห็นบุคลิกลักษณะของศรีธนญชัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า โดยธาตุ-

แต่แล้วเขาเป็นคนฉลาดหรือคนเจ้าปัญญา แต่ชอบใช้สติปัญญาไปในทางลบ (Negative wit) เป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นพฤติกรรมโดยรวมของเขาจึงถูกประเมินค่าว่าเป็นคนประเภทฉลาดแกมโกง

๕. วิธีใช้ปฏิภาณไหวพริบหรือกลโกงในการสร้างมุขตลกของศรีธนญชัย : ตามที่ ศติธ ฐอมสัน ได้เคยประมวลไว้ว่า ตามปกติของนิทานประเภทนี้มักจะกำหนดโครงสร้างหรือเค้าโครงเรื่องที่ตั้งอยู่บนความกลับตาลปัตรของชีวิต ความผิดกลายเป็นความถูกและหนทางนำถลกความอุปสรรคและการทำผิดศีลธรรมและประเพณีนิยมกลายเป็นความบันเทิงหยรรษา นอกจากนี้ ศติธ ฐอมสัน ยังได้ประมวลไว้อีกว่า นิทานในลักษณะนี้ตัวเอกของเรื่องมักจะใช้ปฏิภาณไหวพริบหรือกลโกงผ่านทางมุขตลกแบบหนึ่งแบบใดหรือหลายแบบประกอบกันใน ๑๖ แบบต่อไปนี้ คือ (๑) ความฉลาด (๒) ความโง่ (๓) ชนะการแข่งขันด้วยกลลวง (๔) การต่อรองแบบกลลวง (๕) การลักขโมยและการหลอกต้ม (๖) การหนีด้วยกลลวง (๗) กลลวงที่ทารุณ (๘) การล่อลวงและการผิประเวณี (๙) กลลวงโดยวิธีเบ่งทับ (๑๐) การปลอมแปลง (๑๑) การกล่าวหาที่ผิด (๑๒) ภรรยาเลว (๑๓) ความเกียจคร้าน (๑๔) หูหนวก (๑๕) นักบวช และ (๑๖) การมคเท็จและการโม้ (อ้างแล้ว ในบทที่ ๓ หน้า ๕๘ - ๕๙)

จากการศึกษาพบว่ากลวิธีทั้ง ๑๖ แบบนี้ ได้ถูกนำมาสร้างเป็นมุขตลกในนิทานเรื่องศรีธนญชัย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมถึง ๑๔ แบบด้วยกัน โดยที่บางเรื่องบางประเด็น จะสร้างผ่านทางมุขตลกแบบหนึ่งแบบใดเพียงแบบเดียว แต่ส่วนใหญ่แล้วจะสร้างผ่านทางมุขตลกหลายแบบประกอบกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่สามารถแยกออกมาวิเคราะห์ให้เห็นสัดส่วนที่ชัดเจนได้ว่าศรีธนญชัยสร้างมุขตลกผ่านทางกลวิธีใดในอัตราส่วนเท่าใด ส่วนกลวิธีที่ไม่ถูกหยิบยกมาสร้างเป็นมุขตลกทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเลย มีเพียง ๒ แบบ คือ กรณี “ภรรยาเลว” และ “คนหูหนวก” เท่านั้น จากข้อมูลที่ยกมาจึงทำให้สรุปได้ว่า ในมวลมนุษยชาติทุกภาษา จะมีระบบคิดเหมือน ๆ กัน มีอารมณ์ขันและแง่มุมมองในเชิงบันเทิงหยรรษา (Senses of humor) คล้ายคลึงกัน เพียงแต่ตัวอย่างเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่น่ามาใช้สร้างมุขตลกเท่านั้นที่อาจแตกต่างกันไปบ้างตามสภาพเงื่อนไขปัจจัยและสิ่งแวดล้อมอันเป็นบริบทของการเล่านิทานในท้องถิ่นนั้น ๆ

๖. ระบบตรรกะตามแบบฉบับของศรีธนญชัยเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับระบบตรรกะสมัยใหม่ : จากการศึกษาค้นคว้า ถ้าจะนำเอาหลักตรรกวิทยาสมัยใหม่เข้ามาเป็นบรรทัดฐานใน

การเปรียบเทียบ จะพบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบของสรีรณูชัย ถ้าจะพิจารณากันอย่างง่าย ๆ จะเห็นได้ว่าเขามีเหตุผลที่จะชี้แจงได้เสมอว่าเพราะเหตุใดที่ต้องทำเช่นนั้น เพียงแต่เหตุผลของเขาเป็นเหตุผลแบบข้าง ๆ คู ๆ ที่มีมาตรฐานต่างจากเหตุผลของชาวบ้านทั่วไป หรือถ้าพิจารณาในแง่องค์ประกอบของเหตุผลตามหลักตรรกวิทยาสมัยใหม่ พบว่าการใช้ปฏิภาณไหวพริบส่วนใหญ่ล้วนครบองค์ประกอบของเหตุผล กล่าวคือ ประกอบขึ้นด้วยทั้งส่วนที่เป็น “เหตุ” (premise) และส่วนที่เป็น “ผล” (conclusion) และระหว่าง “เหตุ” กับ “ผล” ก็อยู่ในลักษณะที่จะอธิบายได้ว่า “เพราะ” มีเหตุอะไรเกิดขึ้น “จึง” ก็ให้มีผลอะไรเกิดตามมา แต่ทว่าระหว่าง “เหตุ” กับ “ผล” ไม่ค่อยจะมีความสัมพันธ์กันในทางด้านเนื้อหา กล่าวคือในกรณีของการอ้างเหตุผลตามหลักตรรกวิทยาสมัยใหม่ ถือว่าการอ้างเหตุผลแต่ละครั้งจะถูกต้องตามหลักเหตุผลได้ ก็ต่อเมื่อส่วนที่เป็น “เหตุ” กับส่วนที่เป็น “ผล” จะต้องมีความสัมพันธ์กันทั้ง ในเชิงรูปแบบ และ เนื้อหา เช่น ถ้าจะอ้างเหตุผลว่า “เพราะน้ำท่วม จึงขงชุม” เรียกว่าสัมพันธ์ทั้งในเชิงรูปแบบและเนื้อหา คือ อยู่ในรูปแบบของ “เพราะ... จึง...” และในขณะที่เดียวกันก็มีความสัมพันธ์กันในเชิงเนื้อหาด้วย คือสามารถอธิบายให้แลเห็นอย่างประจักษ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ว่า น้ำท่วมเป็นสาเหตุให้เกิดขงชุมได้อย่างไร กรณีตามตัวอย่างนี้จึงถือว่าเป็นการอ้างเหตุผลที่ถูกหลักเหตุผล แต่ถ้าเมื่อใดที่ “เหตุ” กับ “ผล” สัมพันธ์กันเฉพาะในเชิงรูปแบบ แต่ไม่สัมพันธ์กันในเชิงเนื้อหา จะถูกถือว่าเป็นการอ้างเหตุผลที่ผิดหลักเหตุผล เช่น อ้างว่า “เพราะฝนตกหนัก ผมจึงรักคุณ” จะเห็นว่าอยู่ในรูปแบบของเหตุผล คือ รูปแบบของ “เพราะ... จึง...” แต่ขาดความสัมพันธ์ในเชิงเนื้อหา คือไม่สามารถอธิบายให้แลเห็นอย่างประจักษ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ว่าฝนตกหนักเป็นสาเหตุให้หนุ่มสาวรักกันได้อย่างไร กรณีตามตัวอย่างนี้จึงถือว่าเป็นการอ้างเหตุผลที่ผิดหลักเหตุผล หรือเรียกว่าเป็น การใช้เหตุผลวิบัติ (Fallacy)

เมื่อนำเอาหลักตรรกวิทยาสมัยใหม่ดังกล่าวนี้เข้าไปเป็นบรรทัดฐานในการเปรียบเทียบ จะเห็นได้ว่าแม้การอ้างเหตุผลของสรีรณูชัยจะครบองค์ประกอบของเหตุผล แต่ส่วนใหญ่แล้วไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างส่วนที่เป็น “เหตุ” กับส่วนที่เป็น “ผล” ให้แลเห็นอย่างประจักษ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ หรืออย่างน้อยก็ไม่สามารถอธิบายให้เป็นที่ยอมรับตามบรรทัดฐานการอ้างเหตุผลสมัยใหม่ได้ จึงถือว่าเป็นการอ้างเหตุผลที่ผิดหลักเหตุผล เป็นการ

อ้างเหตุผลแบบข้างๆๆๆ หรือเป็นการใช้เหตุผลวิบัติตามที่เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า“Fallacy” (แฟลล-ละซี) นั่นเอง

อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว จะพบความจริงอย่างหนึ่งว่า การใช้ปฏิภาณไหวพริบของศรีธนญชัย พอจะถือได้ว่าเป็นการอ้างเหตุผลหรือเป็นการใช้เหตุผลในเชิงตรรกะอย่างหนึ่ง แต่ถ้าจะนำเอาบรรทัดฐานของตรรกวิทยาสมัยใหม่เข้าไปเป็นค้ำเทียบ จะพบว่าการใช้เหตุผลของศรีธนญชัย ไม่เป็น “ตรรกวิทยาเชิงรูปแบบ” (Formal Logic) คือ มิได้สร้างรูปแบบและกฎเกณฑ์ทางตรรกะใด ๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะทำการพิสูจน์ว่าการอ้างเหตุผลครั้งนั้น ๆ มีความ สมเหตุสมผล (Valid) ตามหลักเหตุผลหรือไม่ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เป็น “ตรรกวิทยาเชิงเนื้อหา” (Material Logic) คือ มิได้มีการตรวจสอบว่าเนื้อหาที่นำมาใช้อ้างเหตุผลในครั้งนั้น ๆ มีความถูกต้องหรือไม่? มีเนื้อหาหรือข้อมูลปริมาณมากพอหรือไม่? และเนื้อหานั้นเป็นตัวแทนที่ค้ำของเรื่องที่จะสรุปหรือไม่? หรือถ้าจะกล่าวโดยสรุปจะได้ว่าการใช้เหตุผลของศรีธนญชัย ไม่คำนึงถึงทั้ง “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” นั่นเอง หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง จะได้ว่า การอ้างเหตุผลของศรีธนญชัย ไม่เป็น ตรรกวิทยาแบบนิรนัย (Deductive Logic) คือ มิได้พิสูจน์ความรู้ใหม่ จากความรู้เดิม หรือพิสูจน์ส่วนย่อย (particular) เอาจากส่วนรวม (general) ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เป็น ตรรกวิทยาแบบอุปนัย (Inductive Logic) คือ มิได้รวบรวมข้อมูลจากส่วนย่อย (particular) มาทำการพิสูจน์ซ้ำเพื่อที่จะตั้งกฎเกณฑ์หรือทฤษฎี (general) ขึ้นมาใหม่ แต่อย่างใด

ถ้าจะว่าไปแล้ว พอจะถือได้ว่าตรรกะแบบนี้ ควรจะตั้งชื่อเรียกว่า “ตรรกะแบบชาวบ้าน” ที่ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงรูปแบบ เนื้อหา หรือกฎเกณฑ์กติกาใด ๆ เพียงแต่ขอให้การใช้เหตุผลในครั้งนั้น ๆ สามารถเอาชนะฝ่ายตรงข้ามได้ก็เป็นการเพียงพอ แต่ถ้าจะตั้งชื่อเรียกให้สอดคล้องกับหัวข้อวิจัยนี้ ก็ควรจะตั้งชื่อเรียกว่า “ตรรกะแบบศรีธนญชัย”

๗. กลวิธีสร้างระบบตรรกะของศรีธนญชัย : จากการประมวลข้อมูลรอบ ๆ ด้าน พอจะสันนิษฐานได้ว่า กลวิธีสร้างระบบตรรกะแบบศรีธนญชัย แต่เดิมมา น่าจะมีเจ้าตำรับมาจากคนเจ้าปัญญาอย่างน้อยหนึ่งคน ซึ่งมีลักษณะพิเศษกว่าคนอื่นตรงที่เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการใช้ปฏิภาณไหวพริบหรือวิธีคิดแบบฉลาดแกมโกง และต้องการที่จะสื่อวิธีคิดแบบนั้นออกมาโดยผ่านทางตัวละครตัวหนึ่งที่ได้รับการตั้งชื่อว่า “ศรีธนญชัย” แล้วตัวละครตัวอื่น ๆ ก็ถูกสร้าง

ขึ้นมารองรับเพื่อให้ตัวเองของเรื่องได้ใช้เป็นเวทีแสดงระบบคิดในเชิงตรรกะตามแบบฉบับดังกล่าวนั้น ส่วนกลวิธีในการสร้างระบบตรรกะ พบว่ามี ๒ วิธีหลัก ๆ คือ (๑) หยิบฉวยเอาสถานการณ์ในชีวิตประจำวันมาเล่นเล่นที่เพทุบายในเชิงมุขตลกและหักมุมในแง่ที่ผู้อื่นคาดไม่ถึง และ (๒) หยิบฉวยเอาช่องโหว่ของภาษามาบิดวาทิสร้างมุขตลกและหักมุมในแง่ที่ผู้อื่นคาดไม่ถึง จากการศึกษาพบว่า ในบรรดาการใช้ปฏิภาณไหวพริบทั้ง ๖๓ ประเด็น เป็นการสร้างระบบตรรกะโดยกลวิธีที่ ๑ รวม ๓๓ ประเด็น หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๒.๓๘ ส่วนกลวิธีที่ ๒ รวม ๓๐ ประเด็น หรือคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๖๒ จึงสรุปได้ว่าศรีธัญชัยสร้างระบบตรรกะโดยกลวิธีหยิบฉวยเอาสถานการณ์รอบๆ ตัวในชีวิตประจำวันมาเล่นเล่นที่เพทุบายในอัตราส่วนพอ ๆ กับการหยิบฉวยเอาข้อบกพร่องทางภาษามาบิดวาทิ ซึ่งกลวิธีในการสร้างระบบตรรกะทั้ง ๒ วิธีนี้ เป็นระบบตรรกะแบบง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนอะไร เพียงแต่รู้จักใช้ปฏิภาณไหวพริบก็เป็นการเพียงพอ อย่างไรก็ตามคนที่จะใช้ไหวพริบแบบนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการใช้มุขตลกแบบฉลาดแกมโกงอย่างพอตัวทีเดียว และศรีธัญชัยก็มีความถนัดในเรื่องนี้ จึงทำให้เขากลายเป็นตัวแทนฝ่ายปัญญาที่สามารถเอาชนะท้าวเจษฎาซึ่งเป็นตัวแทนฝ่ายอำนาจได้เสมอ และทำให้ระบบตรรกะแบบศรีธัญชัยกลายเป็นที่ชื่นชอบและถูกใจของผู้คนร่วมสมัย และครั้งในสมัยต่อ ๆ มา น่าจะสันนิษฐานได้อีกว่าคนอื่น ๆ ที่มีความฉลาด มีเล่ห์เหลี่ยม และมีวิธีคิดในลักษณะคล้ายคลึงกับผู้เล่า (แต่ง) เรื่องศรีธัญชัยคนแรก ๆ ได้นำเอากลวิธีของการสร้างตรรกะแบบนี้มาสืบทอด แต่ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นผู้ต่อเติมเสริมแต่งให้ผุดผืนออกไปจากเดิมเรื่อย ๆ จนกลายเป็นที่แพร่หลายมากมายหลายสำนวนจนกระทั่งทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม ระบบตรรกะแบบนี้จะมีผลในทางปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อคนร่วมในสมัยยอมรับและไม่ถือสาว่าเป็นเรื่องจริงจัง และระบบตรรกะแบบนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายต้องยอมรับมาตรฐานแบบศรีธัญชัยเป็นเครื่องตัดสินความถูกต้องของการใช้เหตุผลเท่านั้น จะใช้มาตรฐานของตรรกะแบบอื่นมาเป็นเครื่องตัดสินไม่ได้ จะเห็นได้ว่าตลอดทั้งเรื่อง ทุกฝ่ายต่างยอมรับกติกาหรือกลวิธีทางตรรกะแบบศรีธัญชัยโดยทั่วกัน แม้แต่ขุนพิพากษาผู้มีหน้าที่ตัดสินคดีความ ก็ยอมรับการใช้เหตุผลแบบนี้ จึงพิพากษาให้ศรีธัญชัยเป็นฝ่ายชนะทุกครั้งไป

๘. การนำเอาการใช้ปฏิภาณไหวพริบเชิง **แฟล-ละซี** ของศรีธัญชัยมาประยุกต์อธิบายตามรูปแบบของ **แฟล-ละซี** ของระบบตรรกะสมัยใหม่ : พบว่าไม่สามารถประยุกต์อธิบายในแง่ของ **แฟล-ละซี** ด้านรูปแบบได้สนิทนัก ทั้งนี้เพราะระบบตรรกะของศรีธัญชัยไม่มีการสร้าง

รูปแบบ และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถนำเอาแฟล-ละซีค้ำรูปแบบตามแบบฉบับของตรรก-
 วิทยาสมัยใหม่เข้าไปเป็นบรรทัดฐานในการอธิบายได้เช่นกัน เพราะไม่มีส่วนใดที่พอจะเข้ากัน
 ได้ ถ้าพอจะประยุกต์อธิบายได้ก็เฉพาะในแง่ของแฟล-ละซีค้ำด้านเนื้อหา, แฟล-ละซีค้ำด้านภาษา
 และแฟล-ละซีค้ำด้านจิตวิทยาหรือการทิ้งเหตุผลเท่านั้น ซึ่งพอจะสรุปในแต่ละด้านได้คือ (๑)
 ในแง่ของแฟล-ละซีค้ำด้านเนื้อหา พบว่าส่วนใหญ่แล้วศรีธนะขัษย์ไม่ค่อยคำนึงถึงความถูกต้อง
 ของเนื้อหา, ไม่คำนึงว่าเนื้อหาที่นำมาใช้อ้างแต่ละครั้งมีปริมาณมากพอที่จะทำให้ข้อสรุปมีความ
 น่าเชื่อถือหรือไม่ รวมทั้งมิได้คำนึงว่าเนื้อหานั้นเป็นตัวแทนที่ดีของเรื่องที่จะสรุปหรือไม่
 แฟล-ละซี ค้ำด้านเนื้อหาของศรีธนะขัษย์ส่วนใหญ่ จะเป็นการเปรียบเทียบผิดแง่ เปรียบเทียบแบบ
 ช้าง ๆ กู ๆ หรือมีการเล่นแง่อย่างผิด ๆ โดยเลือกเล่นในแง่ที่ตนเองเป็นฝ่ายได้เปรียบเสมอ
 นอกจากนี้ก็จะเป็นการสร้างแฟล-ละซีโดยวิธีสอกลกลับหรือกระทำคอบ ซึ่งอาจจะเป็นการสอ-
 กลกลับคำพูด (Attract of words) ของฝ่ายตรงข้าม หรือไม่ก็สอกลกลับพื้นเพหรือการกระทำของ
 คู่กรณี(Personal attracts)ในอัตราส่วนที่รุนแรงกว่าเสมอ หรือถ้าจะมองอีกแง่หนึ่งก็คือเป็น
 การใช้ปฏิภาณไหวพริบเพื่อการแก้แค้นนั่นเอง (๒) ในแง่ของแฟล-ละซีค้ำด้านภาษา พบว่าใน
 การใช้ปฏิภาณ ไหวพริบทั้งหมดของศรีธนะขัษย์ จะมีอยู่ถึงครึ่งหนึ่งที่เป็นแฟล-ละซีค้ำด้านภาษา
 ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการหยิบยกเอาคำที่มีความหมายหลายนัย (ambiguity) และคำที่มีความ
 หมายถึงไม่ตายตัว (vagueness) รวมทั้งการใช้คำพ้องเสียง และนำเอาโครงสร้างของประโยคที่ไม่
 รัดกุม มาสร้าง แฟล-ละซี โดยกลวิธี บิดวาที อาจจะบิดวาทีโดยการตีความ, ให้ความหมายเสีย
 ใหม่ หรือหยิบฉวยเอาความไม่รัดกุมในโครงสร้างของประโยคนั้น ๆ มาบิดวาทีเพื่อให้ตนเอง
 เป็นฝ่ายได้เปรียบ (๓) ในแง่ของแฟล-ละซีค้ำด้านจิตวิทยาหรือการทิ้งเหตุผล พบว่ามีอยู่เป็น
 จำนวนมากเช่นกันที่ศรีธนะขัษย์สร้างแฟล-ละซีโดยกลวิธีข่มขู่หรือใช้อำนาจเข้าข่มให้ฝ่ายตรง
 ข้ามเกิดความละอาย, รู้สึกเกรงกลัว และเกิดอาการ “ถอคใจ” เองง่าย ๆ นอกจากนี้แล้วพบว่ามี
 อยู่บ่อยครั้งที่ศรีธนะขัษย์นำเอาสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผลมาอ้างแทนเหตุผล หรือเป็นการทิ้งเหตุผลเสีย
 เฉย ๆ ทั้งนี้เพื่อที่จะโก่งเอาคือ ๆ ซึ่งหน้า โดยที่ฝ่ายตรงข้ามก็รู้อยู่เต็มอกว่าถูกโก่ง แต่ก็รู้สึก
 เกรงกลัวในความเป็นคนหัวหมองของเขา หรือไม่ก็ศรีธนะขัษย์มักจะยืนยันแบบกระต่ายขาเดียว
 ว่าเหตุผลของฝ่ายตนถูกต้อง จนสามารถปิดปากฝ่ายตรงข้ามมิให้ได้แย้ง จนต้องยอมแพ้และ
 เลิกลากลับไปในที่สุด

๕. อิทธิพลของระบบคิดและวิถีชีวิตแบบศรีธนญชัย : คุณเสมือนว่าระบบคิดและวิถีชีวิตแบบศรีธนญชัย ได้ถูกเล่าขานสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนานหลายชั่วอายุคน และค่อย ๆ ขยายในวงกว้างขึ้นเรื่อย ๆ แล้วค่อย ๆ ซึมซับเข้าสู่ระบบคิดและวิถีชีวิตคนไทยมากขึ้น ความลึกลับ จนค่อย ๆ หล่อหลอมขึ้นเป็น “สัญลักษณ์” (symbol) ที่เข้าใจตรงกันอยู่อย่างหนึ่งไป แล้วว่า “ศรีธนญชัย” เป็น สัญลักษณ์ของความฉลาดแกมโกง แล้วเราก็ใช้สัญลักษณ์นี้ประทับตราเพื่อเรียกบุคคลใดหรือการกระทำใด ที่ไม่ตรงไปตรงมา แต่ชอบเล่นเล่ห์เพทุบายเพียงเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ของตนฝ่ายเดียวโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องความทำนองคลองธรรม ว่า เป็นคนประเภทศรีธนญชัย หรือเป็นการกระทำแบบศรีธนญชัย และในบางครั้งถ้าต้องการที่จะคิดฉลาดบุคลิกภาพผู้ใดให้มีภาพลักษณ์ข้างคั้น ก็จะมีการนำเอาชื่อของศรีธนญชัยเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังที่นักการเมืองฝ่ายค้านตั้งฉายาให้นายชวน หลีกภัย ว่า “ศรีธนญชวน” เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีอยู่บ่อยครั้งที่มีการหยิบยกเอาคำพูดและการกระทำแบบศรีธนญชัย มาใช้กันจนคิดปากเพื่อความสรวลเสเฮฮาในหมู่เพื่อนฝูง ดังเช่นการกล่าวเชิญชวนผู้อื่นให้ไป “กินข้าวกับหมู”, แกล้งขอลูกสาวผู้อื่นเพื่อเอาไป “ทำลูก”, อ้างว่า “มาก่อนไก่” หรือแกล้งทำนายว่า “ทุกคนต้องตายภายใน ๗ วัน” เป็นต้น นี่ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าระบบคิดและวิถีชีวิตแบบศรีธนญชัย ได้ซึมซับเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดและวิถีชีวิตของคนไทยไม่น้อยเลยทีเดียว

๑๐. ข้อคิดและคติเตือนใจที่ได้จากนิทานเรื่องศรีธนญชัย : ก่อนที่จะพิจารณาในประเด็นนี้ จะต้องยอมรับความจริงเบื้องต้นก่อนว่า เรื่องนี้เป็นเพียงนิทานมุขตลกที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความบันเทิง บทบาทของตัวเอกในเรื่องนี้เป็นเพียงบทบาทของตัวเอกในนิทาน มิใช่บทบาทของตัวเอกในชีวิตจริง ในการที่จะวิพากษ์วิจารณ์ใด ๆ อย่างเพียงหลงประเด็นว่ากำลังวิพากษ์บทบาทชีวิตจริงของใครคนใดคนหนึ่ง หากแต่เป็นเพียงการนำเอาบทบาทของชีวิตในนิทานมาประยุกต์อธิบายโดยเปรียบเทียบกับชีวิตจริงเท่านั้น ฉะนั้นก่อนที่จะด่วนตัดสินประการใด ควรจะได้ตระหนักความจริงข้อนี้ไว้ให้มาก อย่่างไรก็ตาม ถึงแม้เรื่องนี้จะเพียงนิทาน แต่ก็หนีไม่พ้นที่จะถูกจินตนาการขึ้นจากข้อมูลที่มีอยู่จริงในสังคมนั้น ๆ นิทานจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ ได้เช่นกัน

จากนิทานเรื่องนี้ ได้สะท้อนให้เห็น โดยที่อาจจะเป็นความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจของผู้เล่าก็ตาม ว่า (๑) ปมเงื่อนไขทางจิตใจ (ในที่นี้อาจจะหมายรวมถึงพันธุกรรม เพราะศรีธนญชัยถือกำเนิดจากการบนบานศาลกล่าวขอให้เทพส่งลงมาจุติ) และสภาพแวดล้อมทางสังคมสามารถที่

จะหลอมรวมกันเข้าจนสามารถสร้างบุคลิกภาพของมนุษย์แต่ละคนให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปมเงื่อนไขและสิ่งแวดล้อมนั้น (๒) “คนฉลาด” หรือ “คนเก่ง” ไม่จำเป็นต้องเป็น “คนดี” เสมอไป และคนเก่งที่ไม่ดีสามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างกว่าคนที่ไม่เก่ง (๓) ตำนีกรทางด้านจริยธรรมหรือ ตำนีกรเรื่อง ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร เป็นสิ่งไม่เด็ดขาดตายตัวภายในตัวของมันเอง หากแต่เป็นสิ่งที่ “อัตวิสัย” (subjective) คือยอมขึ้นอยู่กับหรือเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ เวลา และสภาพแวดล้อมนั้น ๆ จะใช้ตำนีกทางด้านจริยธรรมของสังคมในสมัยปัจจุบันซึ่งมีสภาพแวดล้อมต่างกับสังคมในสมัยนั้นเป็นมาตรวัดไม่ได้ (๔) มนุษย์ทุกคน แม้จะฉลาดสักปานใด มีมันสมองเป็นขอลอจณริยะเพียงไหน แต่ถ้าภายในจิตใจยังคงมี โลก โกรธ หลง และยึดมั่นถือมั่นในอัตตาแห่งตน ก็ย่อมหนีทุกข์ไม่พ้น ดังที่ศรีธรรมาชัชต้องประสบอยู่เสมอ (๕) ผู้ใดก็ตาม ถ้าเคยกระทำความผิดไว้ กรรมนั้นย่อมตอบสนอง ไม่เร็วก็ช้า แม้จะมีปีกบินก็หนีไม่พ้น ดังที่ศรีธรรมาชัชถูกน้องที่กลับชาติมาเกิดตามแก้แค้นในภายหลัง (๖) คุณค่าที่ได้จากนิทานเรื่องนี้ นอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังให้คติสอนใจว่า ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้ใดไม่ฉลาด ไม่รอบคอบ ไม่ทันเล่ห์เหลี่ยมผู้อื่น ผู้นั้นย่อมตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบหรือตกเป็นเหยื่อของคนฉลาดกว่าได้ง่าย (คนโง่เป็นเหยื่อของคนฉลาด) และท้ายที่สุด ข้อ (๗) คติเตือนใจสำคัญที่ได้จากเรื่องนี้ คือ ชีวิตตามแบบฉบับของศรีธรรมาชัช เป็นสิ่งที่ “เอาเยี่ยงได้ แต่ไม่ควรเอาอย่าง” คือ รู้ว่าเพียงเพื่อประเทืองปัญญา แต่ไม่ควรจะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง.